

Schwarz, Michal

Dvě nové čínské knihy o altajských jazycích a jazycích miao-yao

Linguistica Brunensia. 2014, vol. 62, iss. 1, pp. 149-153

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130133>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

i o vlivu mongolštiny. Rozšíření proto-mongolských kmenů a jejich vojáků není dostatečně prozkoumáno a jejich přítomnost na západě Turkického kaganátu a v Tarimské pánvi nelze vyloučit. Touto poznámkou lze uzavřít i komentář k článku paní Ching.

První z příspěvků v sekci recenzí se věnuje publikaci o náhrobních malbách v provincii Gansu z doby dynastií Wei, Jin a Tang (recenzentem je Sekio Shiro). Autorem dvou zbývajících recenzí je Rong Xinjiang, který se věnuje dunhuangským studiím v Rusku a první části studií o preislámském období knihy *The Silk Road. Key Papers* od americké sinoložky Valerie Hansen.

Knihu uzavírá sekce obrazových příloh k tocharologickým článkům s fotografiemi nejzřetelnějších částí zkoumaných nápisů. Snímků není mnoho, ale i tak se jedná o příjemné překvapení, protože jeskyně s nápisy nejsou kvůli riziku poškození přístupné návštěvníkům. Naštěstí zřejmě zůstalo dost nepoškozených fragmentů na původním místě. Indoevropeisté se tedy mohou těšit na další odborné texty psané v čínštině, jejíž význam jako světového odborného jazyka dále poroste. V případě historicko-filologických témat se odborné texty i v současné kontinentální Číně píšící nezjednodušenými znaky. Tento staromilský trend činí z klasické filologie v Číně záležitost vzdělaných elit a souvisí i s aktuální politikou nakladatelství *Shanghai guji chubanshe*.

LITERATURA

- ADAMS, Douglas. Q. 2013. *A Dictionary of Tocharian B. Revised and Greatly Enlarged*. Vol. 1 & 2. Amsterdam – New York: Rodopi.
- PEYROT, Michaël. 2008. *Variation and Change in Tocharian B*. Amsterdam: Rodopi.

Příspěvek vzniknul díky grantu GAČR v rámci projektu P406/12/0655.

Michal Schwarz

Masarykova univerzita
schwarz@phil.muni.cz

Dvě nové čínské knihy o altajských jazycích a jazycích miao-yao

- 1) *Aertai yuxi yuyan chuanju fanchou yanjiu/Evidentiality in Altaic Languages*. Ed. Abudurexiti, Yakufu/Abdurishid Yakup et al. Beijing: Zhongyang minzu daxue chubanshe, 2013. 阿尔泰语系语言传据范畴研究. 阿不都热西提·亚库甫等主编. 北京: 中央民族大学出版社, 2013.
- 2) Chen Qiguang. *Miaoyao yuwen/Miao & Yao language*. Beijing: Zhongyang minzu daxue chubanshe, 2012 [2013]. 陈其光. 苗瑶语. 北京: 中央民族大学出版社.

První knihu tvoří soubor článků o tzv. evidenčnosti (ang. *Evidentiality*) v altajských jazycích. Obsáhleji zpracovala tuto teorii A. Aikhenvaldová (2004) s typologickým dělením na indirek-

tivitu nebo vlastní evidenčnost ve spojení i s fyzikální smyslově ověřitelnou zřejmostí toho kterého gramatického markeru v konkrétní řečové situaci. Výzkumy na toto téma mohou být přínosné. Do budoucna by jen bylo potřeba, aby studie specialistů na jednotlivé jazyky zkompileval do jednoho textu jeden člověk nebo úzký autorský tým, aby se odfiltrovalo různorodění problému každým autorem nebo přílišná specifika některých jazyků. To je zatím otázka budoucnosti. Předkládaný sborník se studii specialistů na jednotlivé jazyky je jedním ze základních kamenů pro zpracování altajských jazyků, i když se autoři nutně soustředí vždy jen na případy několika markerů, které dokládají nevelkým počtem příkladů. Možná ještě více než samotný odborný problém je zajímavá organizace knihy jako takové. Mezi autory byli prizváni i specialisté ze zahraničí a jejich články jsou přeloženy do čínštiny. Knihu otevírá pilotní studie organizátora celého projektu prof. Yakupa – rodilého Ujgura z Turfanu, který působí v Pekingu a v Berlíně, kde je v kontaktu se světovou lingvistikou. Jeho studie *Evidentiality in Altaic languages and its basic subtypes* (s. 1–38) přináší základ teorie pro všechny následující stati a v bibliografii se opírá o více než sto zdrojů. První sekce knihy je věnována turkickým jazykům a obecnou také velmi podrobnou studii k těmto jazykům napsal známý turkolog Lars Johanson (s. 39–52). I jeho příspěvek je dobře podložený zdroji. Další články sekce (v závorce uvádím jména autorů) se věnují případovým studiím vždy jednoho jazyka, konkrétně ujgurštiny (Litip Tohti), kazaštiny (Zhang Dingjing), kirgizštiny (Toqon Ishaq), žluté ujgurštiny (Zhong Jinwen), salarštiny (Ma Wei), uzbečtiny (Adalet Abila), turečtiny (Nurettin Demir) a turkmenštiny (Munawwar Hebibulla). Autory jednotlivých článků jsou lingvisté z Číny, jen turečtinu a turkmenštinu jako jazyky, které se nevyskytují i v Číně, zpracovali rodilí lingvisté. Druhá sekce mongolských jazyků sestává ze 3 článků čistě čínských autorů vyjadřujících se k vybrané jazykové problematice v mongolštině (Xue Yan), dagurštině (Ding Shiqing) a šira-jugurštině v kombinaci s jazykem dongxiang/santa (Bao Manliang). Do sekce mandžusko-tunguzských jazyků přispěli dva autoři: Rus A. Malčukov napsal stať o „perfektu, evidenčnosti a souvisejících kategoriích v tunguzských jazycích“ (s. 216–237) a čínský specialista Zhao Zhiqiang se v příspěvku věnuje šivejštině (xibo). Kniha pojímá altajské jazyky v nejširším smyslu, protože ji uzavírá poslední sekce článků o problému v korejštině (Tai Pingwu) a japonštině (Akiyoshi Kida). Jen poslední studie je ponechána bez překladu v japonštině. Čtenář si určitě povšimne, že jen kromě Yakupa a Johansona jen Demir, Malčukov, a Bao Manliang pracují s větším počtem zdrojů. I když to hodnotu ostatních článků v žádném případě nesnižuje, počet položek v bibliografii ostatních příspěvků obvykle nepřesahuje jednu desítku, přitom ne vždy se objevují prameny i v jiném jazyce než v čínštině. Poslání knihy je tedy celkem zřejmé: pozvednout úroveň domácí čínské lingvistiky, která dlouhodobě trpěla nedostatkem zahraniční literatury a tím i nedostatečnými základy v lingvistické teorii. Studium materiálů ve světových jazycích nebylo ve své době v Číně povoleno s výjimkou ruštiny, i ta však výrazně ustoupila z preferencí po sovětsko-čínské roztržce. Dost také zaráží, že není zastoupen větší počet autorů z Ruska, kde je počet turkických a mongolských jazyků společně s lingvistikou vysoce reprezentativní. Nepřímo by to mohlo souviset s různými sférami rusko-čínské konkurence v Asii nebo se čínský projekt jednoduše soustředil jen na relevantní jazyky. Tak jako tak byli osloveni přední znalci, za které se Čína rozhodně nestydí.

Roku 2013 vyšla také již dříve dokončená kniha prof. Chen Qiguanga, který se specializuje vedle jazyků miao-yao i na sinotibetské jazyky. Autor se letos dožívá úctyhodných 88 let a i tento věk napovídá, kolik práce má za sebou. Autorů ani knih, které se zabývají systematicky hmong-mienskými/miao-yao jazyky není mnoho, a například v bibliografii Niedererové (1998: 340–372) je prof. Chen Qiguang jedním z nejcitovanějších. Starším a i na mezinárodním poli více respektovaným čínským badatelem byl už jen Wang Fushi (1919–2001). Ještě je třeba dodat, že jméno hmong-mien/hmong-mjen vychází z autonyma, jinak podle čínštiny se tato skupina jazyků označuje miao-yao, ve Vietnamu a vietnamštině pak Hmông-Dao. Jazyky jsou rozšířené primárně v jižní Číně a v severním Vietnamu; dále pak ještě v severním Laosu, Thajsku a zcela okrajově v Barmě. Z Číny a Vietnamu je menší část populace ve Vietnamu, kde se rozlišují tři hlavní etnika této jazykové grupy: Hmongové = Miao s asi 788 tisíci obyvateli, Dao = Yao = Mien s asi 621 tisíci obyvateli a jen malá národnost Pà Thèn/Pà Hưng s 6 tisíci obyvateli. Všechny tyto skupiny žijí v horách severního Vietnamu (Vạn et al. 2010: 175–196). Větší část populace žije v Číně a je rozptýlena v desítkách izolovaných oblastí s následkem značné etnické i dialektické variability, kterou zde není možno přiblížit. V obou hlavních skupinách (Hmongové/Miao a Mjenové/Yao) se proto rozlišují desítky podskupin, z nichž některé jsou smíšené a na pomezí s etniky jiných jazykových skupin nebo jejich etnicita není ani dostatečně prozkoumána (např. ve Vietnamu jsou tzv. Vodní Hmongové, Ná Mèo, kteří žijí odděleně od ostatních horských Hmongů v blízkosti viêt-muongských jazyků a skupin Tày-Thái. Buď jde o podskupinu Hmongů, nebo jinou národnostní menšinu, jejíž etnogeneze vyžaduje další výzkum – *Người Hmông ở Việt nam. The Hmong in Vietnam*, 2005: 8–9). V Číně se k početnějším hmongským/miao jazykům řadí národnostní menšiny Miao, Bunu a She (autonymum Honte), přičemž Miao a Bunu jsou spíše makroskupiny etnik. Nová čínská kniha je mimořádná z několika hledisek. Kromě ohromného rozsahu 913 stran překvapí systematické zpracování a oproti tomu jen stručná výběrová bibliografie na konci. Vůbec odkazů na literaturu je v knize velmi málo a na citaci západních autorů člověk takřka nenarazí. Znamená to, že se autor opírá o původní výzkumy a znalost jazyků mnoha skupin Hmongů a Mienů v jižní Číně. Prof. Chen se opírá o práce domácích badatelů i proto, že je pro ně snazší terénní výzkum. Kniha zahajuje úvodní oddíl o migraci etnik z původní domoviny ve středojižní Číně. Odtam Hmongy a Mieny vytlačila expanze Číňanů (s příslušností k sinitickým jazykům) a uprchlíci museli ustoupit do chudších horských oblastí na jih do dnešních provincií Guizhou, Yunnan, Hunan, na ostrov Hainan, do Zhuangské autonomní oblasti Guangxi a přes hory dál do dnešního severního Vietnamu. Doplněny jsou i počty obyvatel v jednotlivých oblastech, zmíněny jsou i moderní diaspory v zahraničí. Velmi cenný je soupis 45 autonym, etno-kulturní přiřazení jejich nositelů mezi nadřazené skupiny typu Rudí Hmongové/Miao, Bílí Hmongové/Miao, Černí Hmongové/Miao a dále základní jazykové rozřazení mezi Hmongy/Miao nebo Mieny/Yao.

Přes samostatné postavení hmong-mienských jazyků jmenuje prof. Chen několik starších teorií o širší jazykové příbuznosti. Několik stran ale věnuje i prezentaci svých výzkumů a předkládá 166 lexikálních korespondencí mezi čínštinou a jazyky miao-yao. Ty však podle mého názoru neprokazují genetickou příbuznost a většinou se jedná o čínské výpůjčky – např. čín. *seŋ „hvězda“ ~ miaoyao *qerj id. (obojí v rovném tónu). V mnoha případech je podobnost

vzdálenější či až odvážná – ostatně genetická příbuznost sinitických jazyků a jazyků miao-yao nebyla přijata. Prof. Chen se inspiroval i lexikostatistikou a testu podrobil 15 jazyků, v jejichž případě byl sto shromáždit stoslovné spisky. Jedná se o jazyky/dialekty oblastí Yanghao 养蒿, Layiping 腊乙坪, Dananshan 大南山, Shibanzhai 石板寨, Gundong 滚董, Huangluo 黄落, Qibainong 七百弄, Xishan 西山, Xiashuicun 下水村, Longhua 龙华, Xinyue/Xinle 新乐, Longding 龙定, Yanyuan 烟园, Shuanglong 双龙 a Youling 油岭. Výsledkem testu jsou tabulky s procentuálním sdílením lexika i ručně kreslený stromový diagram, kde prof. Chen rozlišuje 3 hlavní podskupiny: první zahrnuje jazyky oblastí Youling, Shuanglong, Yanyuan, Longding; i druhá má 4 členy: Xinyue/Xinle, Huangluo, Longhua, Xiashuicun. Poslední skupina zahrnuje zbývající jazyky oblastí Gundong, Qibainong, Xishan, Layiping, Shibanzhai, Dananshan, Yanghao (s. 16–17). Dále se prof. Chen zabývá vztahy s čínskými dialekty. Od strany 40 shrnuje dosavadní bádání a různé přehledy iniciál a finál slabik – dle více autorů.

Strany 50–139 jsou věnovány fonetice. Zajímavá je poměrně velká variabilita tónů, které se u jednotlivých jazyků vyskytují v počtu od 3 do 12, nejčastěji okolo 8. Jejich pečlivý výzkum, kdy lze předpokládat četné vzájemné vlivy, je otázkou budoucnosti. Každý foném prof. Chen dokládá příkladem slova, překladem do čínštiny a uvedením lokality, kde bylo zaznamenáno. Velký prostor je věnován iniciálám. U každé je v samostatné tabulce uveden přehled kombinací s finálami a osmi tóny. Už méně prostoru je věnováno různým aspektům lexika a idiomatickým vyjádřením (s. 140–173). Naopak více stran věnuje prof. Chen gramatice (174–240) a několik významů i v ruštině v azbuce hned na první straně připomíná vliv ruských lingvistů, kteří v padesátých letech zahajovali výzkumy a školili první čínské jazykovědce. Kvůli dobovému politickému kontextu se nesměly studovat odborné texty v angličtině. Jinak je kapitola zpracována velmi pečlivě a přehledně. Podle očekávání je velký prostor v knize věnován dialektům a celá další kapitola (s. 241–393) je věnována rozboru lexikálních dokladů dialektů pětadvaceti jazyků miao-yao.

Velmi obsáhlá kapitola je věnována i systémům písem, kterými byly jazyky miao-yao zaznamenávány (s. 394–514). Adekvátní prostor je věnován i přehledu zaznamenaných jazykových změn ať již dialektických, vývojových nebo tónovému sandhi (s. 515–566).

Jednou z nejcennějších součástí knihy je přetištěný ručně psaný srovnávací slovník pětadvaceti jazyků/dialektů miao-yao (s. 567–862) oblastí: Shibanzhai 石板寨, Gaozhai 高寨, Dananshan 大南山, Gaopo 高坡, Zongdi 宗地, Shimenkan 石门坎, Layiping 腊乙坪, Xiaozhang 小章, Yanghao 养蒿, Caidiwan 菜地湾, Yaogao 尧告, Heba 河坝, Gundong 滚董, Mao'ao 毛坳, Qibainong 七百弄, Xishan 西山, Yaolu 瑶麓, Bana 巴那, Younuo 优诺, Xiashuicun 下水村, Longhua 龙华, Longding 龙定, Yanyuan 烟园, Shuanglong 双龙, Youling 油岭. U některých jazyků nejsou lexikální spisky úplně kompletní, chybějících položek je však velmi málo. Předposlední oddíl tvoří přehledové tabulky (s. 863–904) variant znaků tzv. ženského písma. Poslední část tvoří rekonstrukce výslovnosti téměř pěti set slov prajazyka miao-yao (s. 905–910). Knihu uzavírá pouhý dvoustránkový soupis vybrané literatury. Těžiště vydané knihy spočívá rozhodně v publikaci jazykového materiálu. Už jen tím je kniha dostatečně cenná na to, aby nechyběla v odborné knihovně. Neznalost západní literatury autorovi nelze vyčítat – jeho generaci ostatně ani nebyla umožněna.

LITERATURA

- AIKHENVALD, Alexandra. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Người Hmông ở Việt nam. The Hmong in Vietnam*. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn/VNA Publishing House, 2005.
- NIEDERER, Barbara. 1998. *Les langues Hmong-Mjen (Miáo-Yáo). Phonologie historique*. München: Lincom Europa.
- RATLIFF, Martha. 2010. *Hmong-Mien language history*. (Pacific Linguistics 613). Canberra: The Australian National University.
- VẠN, Đặng Nghiêem et al. 2010. *Ethnic Minorities in Vietnam*. Hanoi: Thế Giới Publishers.

Příspěvek vzniknul díky grantu GAČR v rámci projektu P406/12/0655.

Michal Schwarz

Masarykova univerzita
schwarz@phil.muni.cz

Allan, Keith (ed.):

The Oxford Handbook of the History of Linguistics.

Oxford: Oxford University Press 2013. XXXV + 911 s. ISBN 978-0-19-958584-7.

Tento svazek ve svých 34 kapitolách přináší širokou paletu témat z historie jazykovědy, v úvodu (s. 1–12), ovšem ne v obsahu, rozříděnou editorem do šesti tematických částí. Nejdřív přicházejí kapitoly věnované lingvistice v „implicitním“ stavu a dotýkající se základů lidské komunikace: píše se v nich o historii a současnosti zkoumání vzniku lidského jazyka, o vynálezu písma a formě písemných systémů jako rudimentární analýze jazyka, o studiu gest a gestikulace a o zkoumání znakového jazyka. Pak čteme kapitoly o vývoji popisů zvukové stránky jazyka: o fonetických bádáních do počátku 20. století, o moderní fonetice, o studiu hláskových změn v 19. století, o „objevitelích“ pojmu foném a o studiu zvukového symbolismu. Nato přicházejí kapitoly o zkoumání jazyka v oblastech mimo evropskou civilizaci: ve východní Asii, v Indii a v semitských jazycích. Pak přijde na řadu i civilizace evropská a její jazykověda: antika, středověk, raný novověk, morfologie od starověku do dneška, univerzální gramatika v tomtéž období, americký deskriptivismus, Chomský, evropská jazykověda v 20. století a kognitivní gramatika. Další kapitoly popisují historii zkoumání jednotlivých oblastí jazyka: píše se v nich o lexikografii, ve třech kapitolách o popisu sémantiky z hledisek logicko-filozofického, lingvistického a kognitivního, o pragmatice a o textové lingvistice. Nakonec čtenář najde kapitoly o historicko-srovnávací a typologické jazykovědě, o sociolingvistice, o psycholingvistice, o translatoologii, o počítačové lingvistice, o korpusové lingvistice a filozofii jazyka.

Budeme-li historiografický svazek oxfordských lingvistických příruček chtít hodnotit, pak musíme přiznat, že vzbuzuje podobné rozpaky jako jiné tři recenzentem recenzova-